

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA U THOMA (P1)

LARA 2024

TSUMBANDILA YA U MAKA

MARAGA: 70

Tsumbandila iyi ya u maka i na masiatari a 10.

KHA VHA PFESESE:

- Memorandamu uyu u tou vha tsumbandila fhedzi ya u thusa vhatoli/vhamaki.
- Ngauralo, a u tei u vha wone ambadzifhele nga wothe lini.
- Phindulo dza vhagudi dzi tea u sedzwa u ya nga vhukoni ho taniwaho kha phindulo yeneyo.
- Phindulo dzi tea u eliwa nga u angaredza, nahone mbuno dzi newe ho teaho zwi tshi tevhedza maga o dzhiwaho kha mutangano wa ndinganyiso.
- Memorandamu uyu u do thoma wa dzulelwa dzulo nga vhothe vha kwameaho musi u tola/maka hu sa athu u thoma.

KHETHEKANYO YA A: THOLOKANYONDIVHO**NDAELA KHA VHATOLI/VHAMAKI****Maga a u tola/maka tholokanyondivho:**

- Ngauri ndivho i kha u pfesesa, mupeleto wo khakheaho na vhukhaki ha luambo kha phindulo zwi songo newa ndatiso nga nda ha musi vhukhaki honoho vhu tshi thithisa kupfesele/u shandula zwi ambwaho. (Honeha, vhukhaki vhu di fanela u sumbedzwa.)
- Arali mulingiwa a shumisa maipfi a luambo luniwe lune a sa khou lingwa khalwo, kha vha tsinye ito kha maipfi ayo, nahone arali phindulo i tshi kha di pfala, hu songo vha na ndatiso. Honeha, arali ipfi li bvaho kha luniwe luambo lwo shumiswaho kha tshibveledzwa nahone la lavhelelwa kha phindulo, izwi zwi a tangedzea.
- Kha mbudziso dzo vuleaho, a hu na maraga dzine dza fanela u avhelwa kha EE/HAI kana NDI A TENDA/A THI TENDI. Tshiitisi/thikhedzo/thuthuwedzo ndi zwone zwine zwa fanela u sedziwa.
- A hu na maraga dzine dza tea u avhelwa phindulo dzi todaho NDI NGOHO/A SI NGOHO kana MBUNO/KUHUMBULELE. Tshiitisi/thikhedzo/thuthuwedzo ndi zwone zwine zwa fanela u sedziwa.
- Musi phindulo ya ipfi lithihi yo lavhelelwa, hone mulingiwa a nea fhungo lothe, kha a newe maraga; tenda fhedzi ipfi lo lavhelelwaho la talelwa kana la sumbedzwa.
- Musi mbuno mbili/tharu dzi tshi todiwa, ngeno nnzhi dzo nekedzwa, kha vha make fhedzi mbili/tharu dza u thoma.
- Kha vha tangedze u fhambana ha nyambotavhi.
- Kha mbudziso dza u nanga kha zwinzhi, kha vha tangedze ZWOTHE, ledere li livhanaho na phindulo yone NA/KANA phindulo yo nwalwaho nga vhudalo.

MBUDZISO YA 1: U VHALA U ITELA U WANA THALUTSHEDZO NA U PFESESA

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA A

MBUDZISO YA 1

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA A

- 1.1 - U thogomela/londota vhaswa.
 - U newa ndayo/milayo ha vhaswa.
 - U vha tikedza kha zwa pfunzo.
 [Zwivhili fhedzi.]√√ (2)
- 1.2 - U tea u kona u nanga khonani yone-yone.
 - U tea u kona u dilanga vhutshiloni hawe.
 - U divhetshela mikano/bono.
 - U tea u vha na mbonelaphanda.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.3 - Vhaswa vha dzhena kha vhugevhenga na u tswela vhathu tshelede vha tshi shumisa lutingothendeleki.
 - Vha a daha zwidzidzivhadzi.
 - Vha a vhulaha vhathu.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.4 - U dikonanya na vhathu.
 - U sumbedza vhutsila vhune a vha naho.
 - U sumbedza dzangalelo la u kona u shuma nga ethe.
 - U diwana e ramabindu o diimisaho.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.5 Vhathu vha songo swika hune vha laṭa fulufhelo la u kaidza vhaswa vha songo thetshelesaho, kha vha di bvela phanda na u vha sumbedza ndila.√√ (2)
- 1.6 - U shavha midini ya havho.
 - U vhulahwa nga ndala.
 - U farwa nga malwadze.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.7 C/Vhaswa a vha tou divha zwavhudi hune vha khou ya hone. (1)
- 1.8 Mulaedza ndi wa uri vhaswa vha tea u thusana nga mihumbulo uri vha kone u wana mafhungo ane a nga vha thusa vhutshiloni havho.√√ (2)

- 1.9 - U vha na ndivho o i guda kha vhañwe vhathu.
 - U guda u vha na vhudifhinduleli.
 - U tangedzea tshitshavhani.
 - U kona u langa tshifhinga.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.10 Ee. Ndi a ima nawo ngauri:
 - Vhonzhi ha vhaswa nga murahu ha u wana ndivho ya zwa thekinolodzhi vho bveledza zwithu zwinzhi zwine zwo tandulula thaidzo nnzhi dze vha vha vhe nadzo.
 - Vhonzhi ha zwithu zwe vhaswa vha bveledza zwo vha hone nga murahu ha u itwa ha thodisiso dzo fhambanaho.
 [Na zwiñwe zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.11 - Vhaswa kha vha sikelwe mishumo.
 - Vhaswa kha vha newe zwikhala zwa u shuma kha zwiimiswa zwo fhambanaho/inthenishiphu uri vha kone u wana tshenzhemo.
 - Vhaswa kha vha newe ndambedzo ya masheleni na zwishumiswa zwa u thoma mabindu.
 [Na zwiñwe zwi pfalaho.]√√ (2)

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA B

- 1.12 Ndi nyimele i tanaho vhaswa vhane vha khou bveledza ndivho dzavho dza pfunzo/vhagudi vhane vha khou thusana/u ita thodisiso kha zwa sia la pfunzo.√√ (2)
- 1.13 Mufodi o kona u bveledza vhaswa vha khou kona u thusana nga tshavho.
 - Ri vhona mugudi o dzhia liga la u ranga phanda vhañwe vhagudi a tshi khou vha gudisa.
 - Ri vhona vhaswa vha nga tshavho vha tshi khou guda vho vhofholowa.
 [ZWIVHILI fhedzi zwi pfalaho.]√√ (2)
- 1.14 Ndi pfa ndo takalav/ musi ndi tshi vhona vhaswa vha tshi khou lingedza u bveledza ndivho dzavho dzo fhambanaho./Ndi a takala musi ndi tshi vhona vhaswa vha songo dzulaho fhasi vhane vha khou bvela phanda na u guda u itela u bveledza vhumatshelo havho.√
- KANA**
- Ndi pfa ndo dinalea/vhaisalav/ ngauri vhana vha khou gudela nn̄da fhasi ha muri lune ngudo dzi nga thithisea.√
- [Na zwiñwe zwi pfalaho.] (2)

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA A NA B

- 1.15 -Zwibveledzwa zwothe zwi khou amba nga ha vhaswa vhane vha khou toda ndivho na u todou bvisela khagala vhukoni havho.
-Zwibveledzwa zwothe zwi khou amba nga vhaswa vhane vha tea u thusiwa.
-Zwibveledzwa zwothe zwi amba nga vhaswa vhane vha gudisana vha tshi todou vha na vhumatshelo havhudi/vha tshi toda u funzea uri vha wane ndivho.

[ZWIRARU zwi pfalaho]✓✓✓

(3)

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 30

KHETHEKANYO YA B: MANWELEDZO**MBUDZISO YA 2: U NWELEDZA NGA MAIPFI ANU**

Ndila ya u maka manweledzo:

Manweledzo a tea u makiwa nga ndila i tevhelaho:

- **Kuavhelwe kwa maraga:**
 - Maraga dza 7 kha mbuno dza 7 (maraga 1 kha mbuno).
 - Maraga 3 ndi dza luambo.
 - Thanganyelo ya maraga: 10
- **Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musi mulingiwa a songo anulula/kopolola maipfi o tou ralo:**
 - Mbuno dza u bva kha 1–3 dzi re dzone: avhelani maraga 1
 - Mbuno dza u bva kha 4–5 dzi re dzone: avhelani maraga 2
 - Mbuno dza u bva kha 6–7 dzi re dzone: avhelani maraga 3
- **Kuavhelwe kwa maraga dza luambo musi mulingiwa o anulula/kopolola maipfi o tou ralo:**
 - Khouthesheni dza u bva kha 6–7: ni songo avhela maraga dza luambo
 - Khouthesheni dza u bva kha 4–5: avhelani maraga 1 ya luambo
 - Khouthesheni dza u bva kha 2–3: avhelani maraga 2 dza luambo

PFESESANI:

- **Tshivhalo tsha maipfi:**
 - Vhamaki vha tea u khwathisedza tshivhalo tsha maipfi o shumiswaho.
 - Vha songo tusa maraga arali mulingiwa a songo sumbedza tshivhalo tsha maipfi, kana arali tshivhalo tsha maipfi tsho sumbedzwaho tsho khakhea. Arali tshivhalo tsha maipfi tsho fhira, kha vha vhale u swika kha fhungo la u fhedzisa li re nthha ha tshivhalo tsho tetshelwaho, vha litshe ayo mañwe a manweledzo o salaho.

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA C

NO	KHOUTHESHENI	NO	MBUNO
1	'Onoyo muthu ndi ane a takala na iwe a dovha a u khoda u sumbedza uri wo ita zwithu zwavhudi.'	1	Khonani vhukuma i khoda mishumo mivhuya.
2	'Khonani vhukuma i a u phalala musi u matunguni a tshi lingedza u takadza mbilu yau.'	2	U na khonani vhukuma u a wana thikhedzo musi u khakhathini.
3	'Vhutshiloni muthu u tshila nga muñwe, vhathu vha re dzikhonani vha a sevhelana mafhungo.'	3	Khonani vhukuma dzi a vhudzana mafhungo.
4	'Khonani vhukuma ndi ine ni nga kona u vhofha mulanga nae saizwi a tshi fhulufhedzea.'	4	Khonani vhukuma a i latedzi.
5	'Khonani vhukuma i a kona u dzumba zwiphiri zwanu.'	5	Khonani vhukuma i a kona u fara mafhungo au.
6	'Khonani vhukuma a si ine arali khonani yawe yo khakha a lingedza u sa amba ngoho, u dzhia uri ngoho ndi yone i khwathisaho vhukonani.'	6	Khonani vhukuma a i ambi mazwifhi.
7	'Mitsiko minzhi ine vhathu vhanzhi vha vha nayo, ine ya ita uri vha dzule vha songo takala, i nga fhungudzea arali vha vha na khonani vhukuma vhunga yone i tshi tsidulula mitsiko kha muthu.'	7	Khonani vhukuma i fhungudza mitsiko.

TSHIVHUMBEO TSHA PHARA

PFESESANI: Iyi i tou vha tsumbo; mulingiwa ha lavhelelwi u tou i bvisa yo tou ralo kokotolo lini.

Khonani vhukuma i a khoda zwithu zwavhudi zwo itwaho nga khonani. Khonani vhukuma ndi ine ya u tikedza musi u khomboni nga u a divhonadza kha iwe. U vhone nga u vhudza khonani yawe mafhungo a ndeme ane a do fhedza o mu thusa. Khonani vhukuma a i latedzi i a dovha ya disumbedza nga u kona u fara zwiphiri. Khonani vhukuma ndi ine ya amba ngoho saizwi i sa funi mazwifhi. Khonani vhukuma i ita uri u tsikiwa ha muhumbulo hu fhele naho hu na zwithu zwine zwa kona vhukuma.

[Maipfi: 91]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B:

10

KHETHEKANYO YA C: ZWIVHUMBEO NA MILAYO YA KUSHUMISELE KWA LUAMBO

Maga a u tola/maka

- Mupeleto:
 - Phindulo ya ipfi lithihi i tea u newa maraga naho mupeleto wo khakhea, nga nda ha musu vhukhaki uho vhu tshi shandukisa thalutshedzo ya ipfi lenelo.
 - Kha phindulo ya fhungo lo dalaho, vhukhaki ha mupeleto vhu tea u newa ndatiso arali vhu kha tshivhumbeo tsha luambo lwonolwo lu lingiwaho ngalwo.
 - Hune ha lingiwa pfufhifhadzo ya ipfi (aburivesheni), phindulo i tea u newa i kha mupeleto wonewone.
- Zwivhumbeo zwa mafhungo zwi tea u vha zwi kha divhafhungo/girama yoneyone, nahone yo newa i kha mafhungo o fhelelaho/kana sa zwi ananaho na ndaela.
- Kha mbudziso dza munangelo, kha vha tangedze ZWOTHE, ledere li tshimbilelanaho na phindulo yone NA/KANA phindulo yo nwalwaho nga vhudalo.

MBUDZISO YA 3: U SENGULUSA KHUNGEDZELO

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA D

- 3.1 Ndi khephusheni/fonto khulwane/maledere danzi.✓
Ndeme ya mukungedzeli ndi ya u kunga vhathu uri vha de vha renga miroho/zwiraba/miri/maluvha.✓ (2)
- 3.2 Miroho yashu i difha lune ya kula na ino.✓ (1)
- 3.3 A/vha a zwi konesa.✓ (1)
- 3.4 Mbevha na tshimange.✓ Ngoho ndo tenda muzwala wanga na nne ri tou vha mbevha na tshimange a ri dzuli fhethu huthihi ra si fhambane nga nyambo.✓ (2)
- 3.5 Ndeme ya u shumisa rethoriki iyi ndi ya u sumbedza/khwathisedza/ombedzela uri a hu na muthu ane a nga vhenga mishumo mivhuya yavho/U kunga vharengi uri vha de vha vhone zwine muniwe na muniwe a nga takalela u zwi vhona.✓✓ (2)

3.6 Ee, mukungedzeli o kona u swikela t̃hodea ngauri:

- O shumisa thekeniki ya fonto khulwane/maledere danzi/khephusheni ine ya vhone kha vhataleli vhe kule.
- O shumisa luambo lwa u fhuredzela.
- O shumisa tshifanyiso tshavhudi tsha ngade ya zwiliniwa.
- O shumisa vhutumani/vhukwamani.
- O bvisela khagala fhethu hune a wanala hone.

KANA

Hai, mukungedzeli ha ngo kona u swikelela ngauri:

- A hu na mutengo.
- A hu na tshifhinga tsha u vala.

[Maraga 2 kha mbuno MBILI dzi pfalaho.]√√

(2)

[10]

PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA E

4.1 Muoli wa khathuni u khou ri t̃anela nyimele ya vhana vhane vha si thetshelese vhathu vhahulwane/vha re na lunyadzo/vha si na t̃honifho.√√

(2)

4.2 - Ndi inwi dukana li khou t̃utuwedzaho khakhathi kilasini.√
- Ñne zwidededzi zwavho zwi tou mmbenga.√

(2)

4.3 Vhudipfi ha u dinalea/sinyuwa,√ ngauri vhothe vha khou dinwa/sinyuswa nga zwiito zwa vhana vha sa pfi/vha dzindenwa.√

(2)

4.4 B/Ha tshidahela.√

(1)

4.5 - Fhungo ili li t̃ana u shumisiwa ha luambo na maanda musi li tshi toda u sumbedza uri mubebi u na maanda a u kaidza ñwana uri a ite zwa u dzhena tshikolo o futelela/luambo lwo shumiswaho ndi lwa u ñea ndaela/u vhudza/kombetshedza.√

(1)

4.6 - Vhabebi vha tea u gudisa vhana mikhwa yavhudi.
- Vhabebi vha tea u gudisa vhana u t̃honifha vhathu vhahulwane.
- Vhana vha tea u gudiswa u d̃itanganedza.
- U tevhedza ndaela dza vhabebi/vhathu vhahulwane.
[Maraga 2 kha mbuno MBILII dzi pfalaho] √√

(2)

[10]

MBUDZISO YA 5: KUSHUMISELE KWA LUAMBO NGA NDILA YONE**PHINDULO: TSHIBVELEDZWA TSHA F**

- 5.1 Mutukana-zhinda.✓ (1)
- 5.2 Ndi musi muthu o dzhena kha zwithu zwi si zwavhudi zwe a tangana nazwo nga nthani ha u ya fhethu he a vha o tea a songo ya hone/musi muthu o dzhena khakhathini nga nthani ha u sa thetshelesa a tshi vhudzwa.✓✓ (2)
- 5.3 Hemmbe✓ li bva kha tshivhuru/Afrikaans.✓ (2)
- 5.4 Linyanyu.✓ (1)
- 5.5 O ri u zhavhazhela a tshi ri yowee ndi hone o fa a sia vhabebi vhawe.✓✓ (2)
- 5.6 Avho ndi vhane vha toda✓ u tenda nga u vhona.✓ (2)
- [10]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA C: 30
MARAGAGUTE: 70